

УДК 378.14:331.103.2

DOI 10.33251/2522-1477-2019-5-344-349

ЗАВИДІВСЬКА Ольга Ігорівна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та менеджменту, Львівський державний університет фізичної культури; докторант кафедри педагогіки, психології та методики фізичного виховання, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

НАВЧАННЯ ЗДОРОВ'ЯОРІЄНТОВАНОМУ УПРАВЛІННЮ ЯК НОВА СТРАТЕГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

В статті обґрунтовано особливості навчання здоров'яорієнтованому управлінню як нової стратегії професійної освіти майбутніх менеджерів. Виокремлено окремі аспекти і доведено необхідність вдосконалення системи професійної освіти майбутніх менеджерів у частині здоров'язбережувального навчання. Розкрито сутність поняття «здоров'яорієнтоване управління». Виявлено основні компоненти базової педагогічної технології формування у майбутніх менеджерів готовності до створення здоров'яорієнтованого середовища організації.

Ключові слова. *Здоров'яорієнтоване управління, майбутні менеджери, здоров'язбережувальне навчання, професійна освіта, педагогічна технологія.*

Актуальність. Загальновідомо, що навколишнє середовище, зайнятість і умови праці суттєво впливають на стан здоров'я працюючих людей [4]. На роботі активно працюючі люди проводять в середньому, приблизно, третину свого життя. Хороші умови праці можуть створювати соціальний захист і статус, а також можливості для особистого розвитку і захисту працівників від негативних впливів.

Здоров'я працюючих людей є важливою передумовою доходів, продуктивності праці і економічного розвитку підприємств. Управлінські впливи менеджерів є важливою функцією у цьому контексті, що висуває підвищені вимоги до їхньої фахової підготовки [6]. Йдеться не лише про ризики для здоров'я через шум, пил, хімічні речовини тощо. Впливають також психологічні стреси, відсутність руху, трудова ієрархія, нездорове харчування та інші фактори. Попри медичну допомогу загального характеру, всі працюючі потребують ефективного здоров'яорієнтованого управління, що дозволить знизити рівень ризику професійних захворювань. Хронічні респіраторні захворювання, порушення опорно-рухового апарату, втрата слуху і зору, проблеми зі шкірою – найчастіші професійні захворювання. Неінфекційні захворювання, пов'язані з роботою, а також серцево-судинні хвороби, депресії, психічні розлади, спровоковані професійними стресами призводять до зростання показників тривалості днів непрацездатності і відсутності працівника на робочому місці. До професійних неінфекційних захворювань відносять і професійний рак, астматичні бронхіти, астму [2; 3]. Незважаючи на такий вражаючий перелік захворювань і можливість управлінського складу створити здоров'яорієнтоване середовище в умовах організації та вплинути на ситуацію, що склалася, у менеджерів відсутні відповідні знання, а отже вміння і навички, адже у змісті програм їхньої професійної підготовки цього не передбачено.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підвищення якості управління через формування компетентності й індивідуальних навичок менеджерів, розвиток людського й інтелектуального капіталів через ефективний менеджмент розглядають у своїх працях М. Небава, В. Новак, Ю. Симоненко, О. Кошулько, О. Єрмоленко, В. Шепель, М. Лукашевич, М. Бурмака, Г. Осовська та ін. Стратегіям розвитку професійної індивідуальності, питанням психодіагностики у професії менеджера, питанням покращення якості управління персоналом присвячені праці О. Сергєєнкової, Г. Бесєдіна, В. Компанієць та ін.

Серед авторів, котрі зверталися до вивчення окремих аспектів проблеми запобігання професійним захворюванням працюючих людей Ю. Кундієв, В. Жернакова, С. Іванова, М. Іншина, Р. Кондратьєва, П. Пилипенко та ін. Освітні здоров'язбережувальні технології як

засіб покращення продуктивності праці вивчали: Є. Приступа, М. Носко, О. Дубогай, Н. Завидівська, А. Цюсь та інші.

Попри те, що на сьогодні наукою накопичено значний досвід у сфері менеджменту, освітніх методик і технологій, залишається не до кінця вивченою проблема формування у студентів-управлінців навичок здоров'яорієнтованого управління, компетентності, що дозволила би їм займатися вирішенням проблем, пов'язаних із збереженням здоров'я працівників в умовах виробничого середовища.

Мета – обґрунтувати особливості навчання здоров'яорієнтованому управлінню як нової стратегії професійної освіти майбутніх менеджерів. Для досягнення поставленої мети вирішувалися **завдання**: виокремити особливості та довести необхідність вдосконалення системи професійної освіти майбутніх менеджерів у частині здоров'язбережувального навчання; розкрити сутність поняття «здоров'яорієнтоване управління»; виявити основні компоненти базової педагогічної технології формування у майбутніх менеджерів готовності до створення здоров'яорієнтованого середовища.

Виклад основного матеріалу. Сучасні реалії суспільного життя, для якого характерні гуманізація, соціалізація, інтелектуалізація, екологізація та глобалізація породжують потребу в уніфікованих, фундаментальних знаннях майбутніх менеджерів, всебічному осягненні ними не лише економічних процесів, а й особливостей людської життєдіяльності [5; 7].

Поглиблення розуміння майбутніми менеджерами природи людської життєдіяльності і філософських закономірностей поступово формує нову предметну сферу професійної педагогіки їхнього навчання, зумовлену реальною тенденцією зміщення пріоритетів – з багатства економічного до багатства соціального, гуманістичного. Провідною складовою цього багатства постає людина як особистість, як найвища цінність [5].

Принциповою і спільною рисою всіх складових людського розвитку виступає здоров'я людини. Саме від здоров'я залежить процес зростання людських можливостей у всіх проявах. У зв'язку з цим, підхід до освіти як до процесу, що має самостійну цінність, як до рушійної сили виховання фахівців сфери менеджменту зі здоров'яорієнтованим світоглядом, стає особливо значущим і актуальним [9].

У нашій країні більше половини працюючих людей зайняті в неформальному секторі економіки, де вони не забезпечені соціальним захистом у частині збереження їхнього здоров'я на робочому місці. Іншими словами, вони не мають доступу до здоров'язбережувальних технологій впродовж робочого часу. Служби гігієни праці, з якими вище керівництво компанії консультиється з питань покращення умов праці і збереження здоров'я працівників, є лише у великих бізнес-структурах в офіційному секторі. Йдеться про практичну відсутність участі керівництва середньої ланки в організації здоров'яорієнтованого середовища. Як наслідок, – виникнення різноманітних професійних захворювань.

Базові служби здоров'я, завдання яких полягає в здійсненні заходів для запобігання шкоди здоров'ю працюючих людей, у нашій державі все ще перебувають у стані становлення. Зрозуміло, що в Україні, де відбуваються військові дії, зараз на потреби збереження здоров'я працюючих людей ніхто не буде витрачати великі кошти. Водночас, у нашій державі більшість працюючих людей не має ніякого страхування, що могло би компенсувати витрати у випадку професійних захворювань чи травм. Дослідженнями доведено, що заходи по збереженню здоров'я працівників на робочих місцях допомагають скоротити перебування на лікарняних і витрати компанії на медико-санітарне обслуговування. Менеджери, управлінці середньої ланки, ті хто управляє людьми і чинить на них безпосередній вплив, могли би здійснювати й управління захистом здоров'я працівників, якщо би володіли для цього необхідними знаннями, вміннями і навичками. Консультивання вищого керівництва про можливості покращення умов праці, запровадження здоров'яорієнтованих технологій і механізмів контролю для своєчасного виявлення професійних захворювань, організація спостережень за здоров'ям працівників – це лише невеликий перелік тих завдань, котрі можуть вирішувати менеджери середньої ланки. Актуалізація соціальної складової у змісті їхньої професійної освіти дозволила би здійснювати профілактику захворювань на підприємстві, а не витрачати кошти на лікування працездатного населення [9; 10].

У нормативних документах, що стосуються охорони праці і здоров'я працюючих людей, прийнятих останнім часом у європейських країнах, йдеться про необхідність залучення якомога

більшої кількості працівників до участі в основних профілактичних заходах і надання їм базових послуг для попередження професійних захворювань, збереження здоров'я [1]. У нашій державі свідченням цьому є «Показник нормативно-правових актів з охорони праці» [8]. Стратегія, висвітлена там, на нашу думку, охоплює низку напрямків. Серед них важливе значення має система освіти. Так, наприклад, дієвими будуть наступні заходи: введення у навчальні програми для студентів і програми підвищення кваліфікації фахівців всіх напрямків питань, пов'язаних із гігієною праці та збереженням здоров'я працюючих людей; розробка плану дій в національних масштабах для розширення доступу працюючих людей до основних здоров'язбережувальних процедур і послуг з метою профілактики професійних захворювань; моніторинг та встановлення реальних завдань щодо виділення кадрових і фінансових ресурсів для здоров'яорієнтованого управління.

В більшості випадків важливим елементом виробничого апарату організації можна вважати робочу силу. Навіть на високоавтоматизованих і комп'ютеризованих підприємствах з невеликою кількістю людей, погіршення стану їхнього здоров'я або самопочуття рано чи пізно відобразатиметься на продуктивності праці і призведе до спаду економічних досягнень.

За допомогою відповідних положень і урядових постанов на роботодавців покладено відповідальність за дотримання безпечних умов праці, а також за лікування, реабілітацію і виплату компенсацій працівникам, котрі отримали виробничі травми і професійні захворювання [8]. В останнє десятиліття працедавці почали усвідомлювати, що непрацездатність і неявка на роботу «дорого обходяться» навіть у тих випадках, коли причина напряду непов'язана з виробництвом. Виходячи із цього, необхідність у менеджерах, котрі спроможні будуть приймати управлінські рішення на засадах програм збереження здоров'я не лише підлеглих співробітників, а й через них впливати на членів їхніх сімей, зростає.

Робоче середовище володіє унікальною перевагою з точки зору збереження здоров'я через створення сприятливих умов використання здоров'язбережувальних технологій. Це місце, де люди проводять досить багато часу, перебувають у товаристві один з одним, мають спільні інтереси і турботи, що може стати важливим спонукальним стимулом для постійної участі в програмах зміцнення здоров'я.

Відносна стабільність робочої сили – коли більшість працівників залишається в одній і тій же організації впродовж довгого часу – створює хороші передумови для здоров'яорієнтованого управління [9; 10]. На нашу думку, управління можна назвати здоров'яорієнтованим якщо:

- базовою основою управління є запровадження інтегрованих програм збереження здоров'я працівників і створення сприятливих умов для підтримки належного рівня їхнього психоемоційного стану;

- менеджери середньої ланки здатні створити умови для попередження професійних захворювань працівників;

- стилі управління забезпечують умови для усунення надмірної небезпеки і стресів підлеглих;

- менеджмент організації передбачає покращення продуктивності праці і економічне зростання на засадах здоров'язбереження працівників.

Загальновідомо, що своєчасно виявлені порушення у стані здоров'я працівників, попередження професійних захворювань дозволяє знизити показники непрацездатності. Існує безліч доказів того, що усунення факторів ризику для здоров'я працівників в умовах підприємствах – є ключовою умовою ефективного менеджменту. Водночас, вже мало-хто сумнівається, що від здатності менеджерів справлятися з психологічними і соціальними навантаженнями залежить якість управління. Прикро, що до сьогодні існує певний скептицизм щодо необхідності введення у зміст професійної підготовки майбутніх менеджерів спецкурсів для формування у них здатності до здоров'яорієнтованого управління. Скептицизм і недовіру, на жаль, ми також спостерігаємо, коли йдеться про визнання цінностей і корисності програм, спрямованих на підтримку здоров'я працівників за місцем роботи. Це все значною мірою вказує на необхідність репрезентативних, систематизованих досліджень, що доводять корисність і економічну вигідність здоров'яорієнтованого управління. Окрім цього, недостатньо, на нашу думку, доведено необхідність і ефективність запровадження у систему професійної підготовки майбутніх

менеджерів, котрі здійснюватимуть безпосередні впливи на працюючих людей, спеціальних змістовних програм для формування у них здоров'язбережувальної компетентності. Йдеться, у першу чергу, про визнання необхідності формування у студентів-управлінців такої компетентності.

Узагальнюючи дані проведених досліджень, ми дійшли висновку, що базова всеохоплююча педагогічна технологія формування у майбутніх менеджерів готовності до створення здоров'яорієнтованого середовища містить певну структуру і поєднує низку моментів:

- міждисциплінарні зв'язки у системі професійної підготовки студентів-управлінців мають бути «пронизані ідеєю» формування у майбутніх менеджерів здоров'язбережувальних знань;

- економічна складова змісту професійно важливих дисциплін має базуватися на розумінні майбутніх менеджерів механізмів досягнення прибутків на засадах людського розвитку і через призму збереження здоров'я працівників;

- формування у студентів вмінь вносити зміни в організацію трудових процесів і виробничого середовища для збереження здоров'я працівників – адекватний інструмент формування у них відповідальності і здоров'яорієнтованих управлінських навичок;

- формування у майбутніх менеджерів навичок здійснювати аналіз оцінки здоров'я працівників для запобігання виникненню ризиків професійних захворювань;

- спрямованість практичного навчання майбутніх менеджерів на формування у них вмінь для створення програм збереження здоров'я в умовах організації. Йдеться про здатність до творчості і створення здоров'яорієнтованого середовища з урахуванням безлічі різноманітних потреб колективу працюючих людей;

- збереження у системі фахової підготовки концепції особистої відповідальності майбутніх менеджерів за стан здоров'я підлеглих. Розуміння того, що способи управління впливають на здоров'я підлеглих як негативно, так і позитивно;

- зміст і організація професійного навчання студентів-управлінців має базуватися не на примусі, а на формуванні переконань у необхідності здоров'яорієнтованого управління.

Необхідно зазначити, що апробація нами вище зазначених аспектів з дослідницькою метою базувалася в основному на наявності інтересу і переконаннях, що такі заходи призведуть до позитивного результату. Хоча, на нашу думку, головним підсумком є пролонгований ефект, що зводиться до можливості накопичення капіталу здоров'я і продовження років здорового життя працюючих людей.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зі всього вище сказаного очевидно, що робочі навчальні програми фахових дисциплін з точки зору повноти змісту мають містити міждисциплінарні зв'язки для формування у майбутніх менеджерів здоров'язбережувальної професійної компетентності. Навички здоров'яорієнтованого управління, здатність до проектування здоров'яорієнтованого середовища організації – це базова основа цієї професійної компетентності сучасного менеджера. Правильне проектування, створення і реалізація в умовах трудових процесів здоров'яорієнтованого середовища – мають стати фундаментальною основою професіоналізму і управлінської майстерності майбутніх менеджерів. Лише за таких умов, на нашу думку, сфера управління може стати рушійною силою здоров'язбережувальних позитивних соціальних змін у суспільстві. Система професійної підготовки майбутніх менеджерів, у даному контексті, може стати унікальною підмогою у даному починанні. **Подальшого вивчення вимагають** міждисциплінарні зв'язки у системі професійної освіти студентів-управлінців, а також педагогічні новації, що сприятимуть оптимізації процесу формування у них здоров'яорієнтованих управлінських навичок.

Список використаних джерел

1. Веб-сайт Європейського бюро Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я. URL: <http://euro.who.int> (дата звернення: 05.02. 2019).
2. Кундієв Ю. І., Нагорна А. М. Професійне здоров'я в Україні: Епідеміологічний аналіз: монографія. Київ: Авіцена, 2006. 316 с.
3. Кундієв Ю. І., Нагорна А. М., Добровольський Л. О. Порівняльна характеристика стану професійної захворюваності в країні і світі. Український журнал з проблем медицини праці. 2009. № 2 (18). С. 3–11.

4. Звіт про фактори навколишнього середовища, що впливають на стан здоров'я людини по Україні, ф. 18 (затверджено наказом МОЗ України 03.05.1999 № 102) за 2008 рік. URL: <http://moz.gov.ua/dokumenti> (дата звернення: 05.02. 2019).
5. Кізян С. М., Небава М. І., Адлер О. О. Вступ до фаху. Менеджер і команда: теоретичні та практичні аспекти: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 168 с.
6. Небава М. І. Підвищені вимоги ринку праці до якості професійних практичних компетенцій менеджерів. Науковий вісник Вінницького кооперативного інституту: Збірник науково-методичних праць учасників IV Всеукраїнської науково-методичної конференції (Вінниця, 18 грудня 2013 р.) . Вінниця, 2013. С. 84–88.
7. Осовська Г. В., Масловська Л. Ц., Осовський О. А. Менеджмент організацій: підручник. Київ: Кондор-Видавництво, 2015. 366 с.
8. Показчик нормативно-правових актів з охорони праці станом на 17 січня 2019 року. URL: <http://dsp.gov.ua/pokazhchyk-normatyvno-pravovykh-aktiv-z> (дата звернення: 05.02. 2019).
9. Zavydivska N., Zavydivska O. Health management as component of modern higher education system. Knowledge – economy – society: Copyrighting by the Krakow University of Economics: Krakow, 2014. P. 239-241.
10. Zavydivska O., Zavydivska N., Kovalchuk V., Khanikiants O. Features of professional training of hr-managers: the ability to create a health-oriented environment in the organization. Journal of Physical Education and Sport (JPES). 2018. 18 Supplement issue (2). Art 160. P. 1072-1078.

References

1. Web site of World Health Organization (Regional Office for Europe). Retrieved from <http://euro.who.int>. [in English].
2. Kundiyeв, Yu.I., Nahorna, A.M. (2006). *Profesijne zdorovya v Ukrayini: Epidemiologichnyj analiz [Professional Health in Ukraine: Epidemiological Analysis]*. A monograph (Kyiv, Publisher house: Avitsena), 316 p. [in Ukrainian].
3. Kundiyeв, Yu.I., Nahorna, A.M., Dobrovolskyi, L.O. (2009). *Porivnyalna harakterystyka stanu profesijnoyi zahvoryuvanosti v krayini i sviti [Comparative characteristic of the state of occupational disease in the country and in the world]*. Ukrainian Journal of Medical Problems, issue 2(18), pp. 3-11. [in Ukrainian].
4. *Zvit pro faktory navkolyshnogo seredovyschha, shcho vplyvayut na stan zdorovya lyudyny po Ukrayini, f. 18 (zatverdzheno nakazom MOZ Ukrayiny 03.05.1999 № 102) [Report on Environmental Factors Affecting on the Health Status of a human in Ukraine, f. 18 (approved by the order of the Ministry of Health of Ukraine on 3 May, 1999. №102)]*. Retrieved from <http://moz.gov.ua/dokumenti> [in Ukrainian].
5. Kizyan, S.M., Nebava, M.I., Adler, O.O. (2014). *Vstup do faxu. Menedzher i komanda: teoretychni ta praktychni aspekty [Introduction to the specialty. Manager and the team: theoretical and practical aspects]*. A textbook (Kyiv, Publisher house: Slovo), 168 p. [in Ukrainian].
6. Nebava, M.I. (2013). *Pidvyshcheni vymogy rynku praci do yakosti profesijnyh praktychnyh kompetencij menedzheriv [Increased demands of the labor market to the quality of professional practical competencies of managers]*. Scientific Herald of the Vinnytsia Cooperative Institute. Collection of scientific and methodological works of the 4th scientific and methodical conference. (18 December 2013), pp. 84-88. [in Ukrainian].
7. Osovska, G.V., Osovskyj, O. A., Maslovska, L. C. (2015). *Menedzhment organizacij [Management of Organizations]*. A textbook (Kyiv, Publisher house: Kondor-Vydavnytstvo), 366 p. [in Ukrainian].
8. *Pokazhchyk normatyvno-pravovyh aktiv z oxorony pratsi stanom na 17 sichnya 2019 roku [The index of normative legal acts on occupational safety valid on January 17, 2019]*. Retrieved from <http://dsp.gov.ua/pokazhchyk-normatyvno-pravovykh-aktiv-z> [in Ukrainian].
9. Zavydivska, N., Zavydivska, O. (2014). *Health management as component of modern higher education system*. Collection of scientific articles "Knowledge – economy – society" (Krakow, Publisher house of Krakow University of Economics), pp. 239-241 [in English].
10. Zavydivska, O., Zavydivska, N., Kovalchuk, V., Khanikiants, O. (2018). *Features of professional training of hr-managers: the ability to create a health-oriented environment in the organization*. Journal of Physical Education and Sport (JPES), 18 Supplement issue (2), Art 160, pp. 1072-1078 [in English].

ZAVYDIVSKA Olga, PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of Economics and Management Department of Lviv State University of Physical Culture; Doctoral student of Department of Pedagogy, Psychology and Methodic of Physical Training of the National University "Chernihiv Collegium" named after T.G. Shevchenko.

STUDING OF HEALTH-PRESERVING MANAGEMENT AS A NEW STRATEGY OF PROFESSIONAL EDUCATION OF FUTURE MANAGERS

Abstract. *The features of studying of health-preserving management as a new strategy of professional education of future managers are grounded in the article. Separate aspects are highlighted and the necessity of improving the professional education system of future managers in the part of health-preserving studying is proved. The essence of the concept "health-oriented management" is revealed. The main components of the basic pedagogical technology of forming future managers' readiness for the creation a health-oriented environment in organization are revealed.*

It is stated that the development of scientific knowledge of professional education of future managers should be carried out in the direction of heterogeneity and interdisciplinarity. This is an enriching the content of professional disciplines with health-oriented, innovative, research novelties and activating the methodology of pedagogical science in the professional education system of future managers. The economic component of the content of professionally important disciplines for future managers should be based on the understanding the mechanisms for achieving profits on the basis of human development and through the prism of preserving of workers' health.

The focus is on the fact that curricula of professional disciplines (from the point of view of their content) should include interdisciplinary connections for the formation future managers' professional health-preserving competence. It is said that the basic foundation of the professional competence of a modern manager should be the skills of health-oriented management, the ability to design a health-oriented environment in organization. It is stated that the sphere of management can become the driving force for health-preserving positive social changes in society, and the system of professional studying of future managers – a unique base in this endeavor.

The content and organization of professional studying for students-future managers should be based not on coercion, but on the formation of notions in the neediness of health-oriented management.

Key words: *Health-oriented management, future managers, health-preserving studying, profession education, pedagogical technology.*

*Одержано редакцією: 31.01.2019 р.
Прийнято до публікації: 07.02.2019 р.*